

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Çalışanlarında Sigara İçme Sıklığı ve Nedenlerinin İncelenmesi

Dr. Celaleddin DEMİRCAN, Dr. Yalçın ÖNDER,
Dr. Necmiye EMİRLER, Arş.Gör. Rahime DENİZ,
İnt.Dr. Feyman OKTAR, Arş.Gör. Bünyamin ŞAHİN

O.M.Ü.Tıp Fakültesi, İç Hastalıkları, Halk Sağlığı, Klinik Bakteriyoloji ve Enfeksiyon Hastalıkları Anabilim Dalları, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Anatomi ABD

✓ Sigaranın sağlığa verdiği zararları en yakından gözleyen toplum kesimi olan tıp fakültesi çalışanlarında sigara içme sıklığı ve nedenleri araştırıldı. Bu araştırma 1993 yılı Temmuz ile Ekim ayları arasında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde çalışmakta olan değişik meslek gruplarından toplam 1010 kişiye anket uygulanarak yapıldı. Hergün sigara içenlerin oranı öğretim üyeleri ve uzman doktorlarda %29.7, araştırma görevlilerinde %27.2, intern doktorlarda %37.1, hemşirelerde %46.2 ve diğer hastane çalışanlarında ise %46.8 olarak bulundu. Hergün sigara içenlerde hiç içmeyenlere göre nefes darlığı, göğüs ağrısı, öksürük ve balgam çıkarma semptomlarının anlamlı derecede daha fazla olduğu saptandı. Sigaraya başlama yaşı ortalama 18.9 ± 4.2 idi ve hergün sigara içenlerin %76.2'si sigaraya 20 yaş ve öncesinde başlamışlardı. Bu nedenle sigara karşıtı kampanyalar için 10-20 yaş grubunun hedef kitle olarak seçilmesi uygundur.

Anahtar Kelimeler: Sigara içme sıklığı

THE EXAMINATION OF SMOKING FREQUENCY AND ITS CAUSES OF ONDOKUZ MAYIS UNIVERSITY MEDICAL FACULTY WORKERS

✓ In this study we examined smoking frequency and its causes among medical faculty workers who observe the damage of smoking closely. A questionnaire was carried out 1010 persons who charged in Medical Faculty of Ondokuz Mayıs University between July and October in 1993. The percentages of daily smoking were 29.7% for medical teaching staff and specialist doctors, 27.2% for research assistants, 37.1% for intern doctors, 46.2% for nurses and 46.8% for other hospital workers. It was estimated that daily smokers have symptoms as dispne, angina, cough and phlegm more meaningfully than nonsmokers. The mean age of smoking initiation was 18.9 ± 4.2 and 76.2% of daily smokers have begun to smoke at the age of 20 or younger. Because of this 10-20 age group must be chosen as target population for anticigarette campaigns.

Key words: Smoking frequency

Sigara akciğer, larenks, özofagus, ağız boşluğu ve mesane kanserleri, kronik bronşit, amfizem, koroner kalp hastalığı ve serebrovasküler olaylar gibi birçok hastalıkta önemli bir predispozan faktördür (1-4).

Bu çalışmamızda sigaranın sağlığa verdiği zararlara en yakından tanık olan toplum kesimi olarak tıp fakültesi çalışanlarında meslek, cins, eğitim düzeyi ve yaş gruplarına göre sigara içme sıklığı, başlama nedenleri, halen içme nedenleri,

sigarayı bırakma ve içmeme konusundaki tutum ve davranışları araştırıldı ve benzer çalışmalarla karşılaştırıldı.

GEREÇ ve YÖNTEM

Bu araştırma 1993 yılı Temmuz ile Ekim ayları arasında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde çalışmakta olan öğretim üyeleri ve uzman doktorlar, araştırma görevlileri, intern doktorlar, hemşireler ve diğer hastane çalışanlarına yüz yüze anket yöntemi uygulanarak yapıldı. Anket soruları Dünya Sağlık

Örgütü'nün (WHO) hazırlamış olduğu ve yurdumuzda sigara ile ilgili birçok araştırmada ülkemiz koşullarına adapte edilerek kullanılan anket formu esas alınarak düzenlendi⁽⁵⁻¹⁰⁾.

Araştırmaya 101 öğretim üyesi ve uzman doktor (katılım oranı %82.1, yaş ortalaması 37.7±6.4), 147 araştırma görevlisi (katılım oranı %94.8, yaş ortalaması 28.3±2.7), 178 intern doktor (katılım oranı %91.7, yaş ortalaması 23.7±1.4), 182 hemşire (katılım oranı %84.2, yaş ortalaması 24.9±4.8) ve 402 diğer hastane çalışanı (katılım oranı %75.2, yaş ortalaması 32.6±6.8) olmak üzere toplam 1010 kişi katıldı. Toplam katılım oranı %82.6 ve tüm katılanların yaş ortalaması ise 29.5±6.9 idi.

Bulguların karşılaştırılmasında istatistiksel analiz olarak chi-square ve iki yüzde arasındaki farkın önemlilik testleri kullanıldı.

BULGULAR

Araştırmaya katılanlardan %40.4'ünün (n:408) hergün, %8.9'unun (n:90) arasına sigara içtiği, %11.6'sının (n:117) sigarayı bırakmış olduğu ve %39.1'inin (n:395) ise hiç sigara içmediği saptandı.

Tablo I'de meslek gruplarına göre, Tablo II'de ise eğitim düzeyine göre sigara içme alışkanlıklarının dağılımı gösterilmiştir. Meslek gruplarına göre hergün sigara içme oranı en düşük olarak araştırma görevlilerinde (%27.2) ve en yüksek olarak ise diğer hastane çalışanlarında (%46.8) bulundu. Tüm hekim grubunda (öğretim üyesi ve uzman doktorlar, araştırma görevlileri ve intern doktorlar) ise bu oran %31.9 olup diğer hastane çalışanları ve hemşire gruplarına göre anlamlı derecede düşüktü (P<0.01). Eğitim düzeyine göre hergün sigara içme oranları ise ilkokul, ortaokul ve lise düzeyi eğitimlilerde sırasıyla %54.3, %57.7 ve %46.7 iken yüksekokul düzeyi eğitimlilerde %31.2 olup diğer gruplara göre anlamlı derecede düşüktü (P<0.001).

Tablo-I: Meslek Gruplarına Göre Sigara İçme Alışkanlıklarının Dağılımı

		Hergün içenler Sayı (%)		Arasına içenler Sayı (%)		Bırakmış olanlar Sayı (%)		Hiç içmeyenler Sayı (%)		Toplam Sayı	Katılım % si
Öğretim Üyeleri ve Uzman Dr.lar	(a)	30	29.7	10	9.9	28	27.7	33	32.7	101	82.1
Araştırma Gör.	(b)	40	27.2	25	17.0	24	16.3	58	39.5	147	94.8
İntern Dr.'lar	(c)	66	37.1	23	12.9	10	5.6	79	44.4	178	91.7
Hemşireler	(d)	84	46.2	15	8.2	18	9.9	65	35.7	182	84.2
Diğer Hastane Çalışanları	(e)	188	46.8	17	4.2	37	9.2	160	39.8	402	75.2
GENEL TOPLAM		408	40.4	90	8.9	117	11.6	395	39.1	1010	82.6

a-d: P<0.01, a-e: P<0.01, b-d: P<0.01, b-e: P<0.01, c-e: P<0.01
Diğer gruplar arasındaki fark anlamlı bulunamadı.

Tablo-II: Eğitim Düzeyine Göre Sigara İçme Alışkanlıklarının Dağılımı

Eğitim Düzeyi		Hergün içenler Sayı (%)		Arasına içenler Sayı (%)		Bırakmış olanlar Sayı (%)		Hiç içmeyenler Sayı (%)		Toplam Sayı
İlkokul	(a)	62	54.4	4	3.5	9	7.9	39	34.2	114
Ortaokul	(b)	52	57.8	3	3.3	8	8.9	27	30.0	90
Lise	(c)	128	46.7	18	6.5	22	8.0	106	38.6	274
Yüksekokul	(d)	166	31.2	65	12.2	78	14.7	223	41.9	532

a-d: P<0.001, b-d: P<0.001, c-d: P<0.001
Diğer gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmadı.

Tablo III'te yaş gruplarına ve cinslere göre sigara içme alışkanlıklarının dağılımı gösterilmiştir. Hergün sigara içme oranları <20 yaş grubunda %21.4, 20-29 grubunda %36.2, 30-39 yaş grubunda %48.8 ve >40 yaş grubunda ise %40.2 bulundu. Bu oran 30-39 yaş grubunda diğer yaş gruplarına göre anlamlı derecede yüksekti (P<0.001). Cinslere göre incelendiğinde hergün sigara içme oranı kadınlarda %35.4 olup bu oran erkeklerde daha yüksek (%44.6) ve aradaki fark anlamlı idi (P<0.001).

Sigara içme alışkanlıklarının anne, baba ve eşin sigara içme durumlarına göre dağılımı Tablo IV'te gösterilmiştir. Hergün sigara içenlerle hiç sigara içmeyenlerin anne ve babalarında sigara içme alışkanlığı açısından anlamlı bir fark bulunmazken hergün sigara içenlerin eşlerinde sigara içme alışkanlığı anlamlı derecede yüksek bulundu (P<0.01).

Hiç sigara içmeyenlerde sigara içmeme nedeni olan en önemli 3 faktör arasında; sağlığı korumak: %84.8, tat ve kokudan hoşlanmama: %52.9, başkalarını rahatsız etmeme düşüncesi: %28.8, öz disiplin: %27.8, iyi örnek olma düşüncesi: %16.2, tasarruf: %3.6 oranlarında belirtilmiştir.

Sigara içme öyküsü olanlarda sigaraya başlama nedeni olan en önemli 3 faktör arasında; arkadaş etkisi: %53.5, sıkıntı giderme: %38.0, merak: %27.3, özenti: %25.4, büyüdüğünü ispatlama: %4.2 oranlarında belirtilmiştir.

Hergün sigara içmekte olanlar şu an sigara içme nedeni olan en önemli 3 faktörü; alışkanlık: %50.1, zevk alma: %24.3, sıkıntı giderme: %16.7, içmeyince dayanamama: %4.7, arkadaş etkisi ve ortama uyma: %2.2 oranlarında belirtmişlerdir.

Arasına sigara içenlerde şu an sigara içme nedeni olan en önemli 3 faktör; zevk alma: %32.6, arkadaş ısrarı: %25.8, sıkıntı giderme: %25.8, süksesi için: %3.1 oranlarında saptanmıştır.

Hergün sigara içenlerin sigarayı bırakma konusundaki düşünceleri sırasıyla; sigara içmekten hoşlanıyorum ve bırakmak istemiyorum: %21.0, zararı olacak kadar içmiyorum: %20.8, kesinlikle bırakacağım: %20.5, bırakmayı denedim fakat başaramadım: %18.3, çok içtim artık farketmez: %2.7 şeklindedir.

Sigara içme öyküsü olanlarda meslek gruplarına göre sigaraya başlama yaşı; öğretim üyeleri ve uzman doktorlarda

Tablo-III: Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Sigara İçme Alışkanlıklarının Dağılımı

Yaş Grupları		Hergün içenler		Arasıra içenler		Bırakmış olanlar		Hiç içmeyenler		Toplam Sayı
		Sayı (%)	Sayı (%)	Sayı (%)	Sayı (%)	Sayı (%)	Sayı (%)	Sayı (%)	Sayı (%)	
<20	Erkek	1	25	-	-	-	-	3	75	4
	Kadın	2	20	2	20	1	10	5	50	10
	Toplam	3	21.4	2	14.3	1	7.1	8	57.1	14
20-29	Erkek	106	40.8	31	11.9	29	11.2	94	30.2	260
	Kadın	98	32.2	29	9.5	15	4.9	162	53.3	304
	Toplam	204	36.2	60	10.6	44	7.8	256	45.4	564
30-39	Erkek	98	51.3	14	7.3	31	16.2	48	25.1	191
	Kadın	58	45	10	7.8	13	10.1	48	37.2	129
	Toplam	156	48.8	24	7.5	44	13.8	96	30	320
>40	Erkek	40	42.6	4	4.3	25	26.6	25	26.6	94
	Kadın	5	27.8	-	-	3	16.7	10	55.6	18
	Toplam	45	40.2	4	3.6	28	25	35	31.3	112
Genel Toplam Erkek		245	44.6	49	8.9	85	15.5	170	31	549
Genel Toplam Kadın		163	35.4	41	8.9	32	6.9	225	48.8	461
Genel Toplam		408	40.4	90	8.9	117	11.6	395	39.1	1010

Sigara içme alışkanlığı bakımından cinsler arasındaki fark anlamlıdır (P<0.001).

Yaş gruplarına göre sigara içme alışkanlığı 30-39 yaş grubunda anlamlı derecede yüksektir (P<0.001).

Tablo-IV: Hergün Sigara İçenlerle Hiç İçmeyenlerin Anne, Baba ve Eşlerinde Sigara İçme Alışkanlıkları

	Anne		Baba		Anne+Baba		Eş									
	Hergün içen Sayı (%)	Hiç içmeyen Sayı (%)	Hiç içmeyen Sayı (%)	Hiç içmeyen Sayı (%)	Hiç içmeyen Sayı (%)	Hiç içmeyen Sayı (%)	Hiç içmeyen Sayı (%)	Hiç içmeyen Sayı (%)								
Hergün içenler	35	8.5	343	84.0	157	38.4	157	38	13	3.1	139	34.0	104	18.2	134	23.4
Hiç içmeyenler	24	6.0	352	89	138	34.9	170	43.0	11	2.7	160	40.5	52	9.1	131	33.1

Hergün sigara içenlerin eşlerinde sigara içme oranı anlamlı derecede yüksek bulundu (P<0.01). Diğer gruplarda anlamlı fark bulunamadı.

20.2±4.9, araştırma görevlilerinde 20.1±4.2, intern doktorlarda 18.1±2.9, hemşirelerde 19.0±2.9, diğer hastane çalışanlarında 18.3±4.8, tüm katılanlarda 18.9±4.2 olup; erkeklerde 18.5±4.5 ve kadınlarda 19.6±3.5 olarak bulunmuştur. Hergün sigara içenlerin %76.2'si 20 yaş veya daha küçük yaşlarda sigaraya başlamışlardır.

Sigarayı bakanlarda ortalama sigara içme süresi yıl olarak öğretim üyeleri ve uzman doktorlarda 13.3±7.3 yıl, araştırma görevlilerinde 5.8±5.3 yıl, intern doktorlarda 4.3±3.5 yıl, hemşirelerde 5.3±5.2 yıl, diğer hastane çalışanlarında 12.9±8.4 yıl olup, tüm katılanlarda 9.6±7.7 yıl, erkeklerde 10.9±8.1 yıl ve kadınlarda ise 6.6±5.4 yıl idi.

Hergün sigara içenlerde meslek gruplarına göre günlük içilen sigara sayısı; öğretim üyeleri ve uzman doktorlarda 14.7±9.6, araştırma görevlilerinde 12.9±7.3, intern doktorlarda 13.7±6.5, hemşirelerde 9.6±5.5, diğer hastane çalışanlarında 15.2±8.8, tüm katılanlarda 14.3±8.0 olarak bulunmuştur. Günde 20 veya daha fazla si-

gara içenlerin (ağır içiciler) oranı ise %14.1'dir.

Sigarayı bırakmış olan 117 kişiden 74'ü (%63.2) sağlığı korumak amacıyla, 18'i (%15.3) sağlık nedenleri ile zorunlu olarak, 3'ü (%2.5) gebelik nedeniyle ve 22'si (%18.8) diğer nedenlerle sigara içmekten vazgeçmişlerdir.

Tablo V'te sigara içme alışkanlıklarına göre değişik gruplarda varolan kardiyopulmoner semptomlar gösterilmiştir. Hergün sigara içenlerde hiç sigara içmeyenlere göre semptomların görülme oranları; nefes darlığı için 5.3, göğüs ağrısı için 16.4, öksürük için 14.2 ve balgam çıkarma için 8.2 kat artmış idi.

TARTIŞMA

Son yıllarda özellikle gelişmiş ülkelerde sigara karşıtı kampanyalar ve pasif içicileri korumak amacıyla çıkarılan yasalarla sigara içme oranlarında önemli ölçüde azalma sağlanmasına karşın ülkemizde sigara içme oranı halen yüksek bulunmaktadır. 1988'de yapılan bir

Tablo-V: Kardiyopulmoner Semptomların Sigara İçme Alışkanlıklarına Göre Dağılımı

		Nefes darlığı Sayı (%)		Göğüs ağrısı Sayı (%)		Öksürük Sayı (%)		Balgam çıkarma Sayı (%)		Hiçbiri Sayı (%)	
Hergün içenler	(a)	49	12	17	4.2	44	10.8	68	16.7	230	56.3
Arısıra içenler	(b)	3	3.3	1	1.1	1	1.1	2	2.2	83	92.3
Bırakmış olanlar	(c)	10	8.5	1	0.9	7	6	8	6.8	91	77.8
Hiç içmeyenler	(d)	9	2.3	1	0.3	3	0.8	8	2	374	94.6
Toplam		71	7	20	2	55	5.5	86	8.5	778	77
P değeri (a/d)		<0.001		<0.001		<0.001		<0.001		<0.001	

çalışmada ülkemizde sigara içme sıklığı (%43.6) gelişmiş Avrupa Topluluğu ülkelerinden daha yüksek bulunmuştur (11,12). Benzer çalışmalarda saptandığı ve bizim çalışmamızda da görüldüğü gibi; sigara içmeme ve sigarayı bırakma nedeni olarak en çok bildirilen neden; sağlığı korumak (sırasıyla %84.8 ve %63.2) olması ve bu nedenle sigaranın sağlığa verdiği zararlara en yakından tanık olan toplum kesimi olarak tıp fakültesi çalışanlarında sigara içme oranının daha düşük olması beklenirken yazık ki %40.4 gibi yüksek oranda bulunmuştur.

Ülkemizde öğretim üyeleri, uzman doktorlar, araştırma görevlileri ve hemşirelerde sigara içme alışkanlıkları ile ilgili yapılan çok az araştırma vardır. Bu konuda ülkemizde yapılan bazı çalışmaların sonuçları Tablo VI'da gösterilmiştir. Akgün⁶ Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi öğretim üyeleri ve asistanları arasında 1981 yılında yaptığı çalışmada sigara içme oranını sırasıyla %56 ve %57 olarak, Sezer⁷ Elazığ'da Tıp Fakültesi öğretim üyeleri-diğer hastanelerdeki uzman doktorlar ve asistanlar arasında 1988 yılında yaptığı çalışmada bu oranları %48 ve

Tablo-VI : Ülkemizde Yapılan Bazı Çalışmalarda Sigara İçme Oranları

Çalışma (yılı)	Çalışılan grup	Sigara içme oranı (n: katılım sayısı)				
		Erkek %	Kadın %	Ortalama %	%	
-Öğretim üyeleri ve uzman Dr.'larla ilgili						
-Akgün N. ve ark.6 (1981)	İzmir Ege Üniv. Tıp F. Öğr. Üyeleri			(n:105)	%56	
-Sezer RE. ve ark.7 (1988)	Elazığ Öğr. Üyeleri Uz.Dr.'lar	(n:90)	%48.8	(n:12)	%41.6 (n:102)	%48
-Bu çalışma (1993)	Samsun O.M.Ü. Tıp F. Öğr. Üye ve Uz.Dr.'lar	(n:82)	%25.6	(n:19)	%47.4 (n:101)	%29.7
-Asistanlar veya araştırma görevlileri ile ilgili						
-Akgün N. ve ark.6 (1981)	İzmir Ege Üniv. Tıp F. asistanlar			(n:149)	%57	
-Sezer RE. ve ark.7 (1988)	Elazığ-Asistanlar	(n:34)	%55.6	(n:6)	%50 (n:149)	%55
-Bu çalışma (1993)	Samsun O.M.Ü. Tıp Fa. Araştırma Görevlileri	(n:14)	%20.1	(n:33)	%24.2 (n:147)	%27.2
-İntern Dr.'larla ilgili						
-Kocabaş A. ve ark.9 (1991)	Türkiye -7 farklı coğrafik bölgede İntern Dr.'lar	(n:509)	%37.1	(n:261)	%16.9 (n:770)	%30.1
-Bu çalışma (1993)	Samsun O.M.Ü. Tıp F. İntern Dr.'lar	(n:112)	%47.3	(n:66)	%19.7 (n:178)	%37.1
-Hemşire ve ebelerle ilgili						
-Köktürk O. ve ark.10 (1990)	Ankara-Gazi Üniv. Tıp F. hemşireler			(n:97)	%49.5	
-Sezer RE. ve ark.14 (1991)	Elazığ-Hemşire ve ebeler			(n:653)	%50.7	
-Bu çalışma (1993)	Samsun O.M.Ü. Tıp F. hemşireler			(n:162)	%46.2	

%55 olarak bulmuş iken 1993 yılında yaptığımız bu çalışmada biz bu oranları %29.7 ve %27.2 olarak bulduk. Bu bize doktorlarda yıllar içinde sigara içme oranında az da olsa azalma eğilimi olduğu-nu düşündürmektedir.

Öğretim üyeleri ve uzman doktorlar, araştırma görevlileri ve intern doktorlardaki sigara içme oranları (%27.2 ile %37.1 arası, ortalama olarak %31.9) ülkemizdeki genel nüfus ortalamasına göre düşük olmakla beraber halen Amerika Birleşik Devletleri (%8.3) ve İngiltere (%10) gibi gelişmiş ülkelerdeki doktorlara göre yüksektir^(12,13).

Hemşire ve ebelerdeki sigara içme oranları gerek Köktürk¹⁰ (%49.5) ve gerekse Sezer¹⁴'in araştırmasında (%50.7) olduğu gibi bizim çalışmamızda da (%46.2) ülke ortalamasının üstünde bulunmuştur.

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi'ndeki diğer hastane çalışanlarında da sigara içme oranı (%46.8) ülke ortalamasının üstündedir.

Sigara içenlerin eşlerinde sigara içme oranının daha yüksek olması ve sigaraya başlama nedeni olan en önemli faktörün arkadaş etkisi (%53.3) olması sigara içme alışkanlığı edinmede kişilerin birbirini etkilediğini göstermektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak; doktorlarda sigara içme oranı hernekadar ülke ortalamasının altında da olsa hemşire ve diğer hastane çalışanlarında bu oran ülke ortalamasının üstünde olup tüm tıp fakültesi çalışanlarında ne yazık ki ülke ortalamasından önemli bir farklılık yoktur. Bu sonuçlar ülkemizde sigara içme alışkanlığı edinme konusunda sigaranın zararlarını bilmenin yeterli olmadığını göstermektedir.

Hergün sigara içenlerin %21'inin sigara

içmekten hoşlandığını ve bırakmak istemediğini belirtmesi, %18.3'ünün bırakmayı denemesine rağmen başaramaması ve %20.5'inin kesinlikle bırakacağını söylemesine rağmen içmeye devam etmesi nikotin bağımlılığını düşündürmektedir. Bu nedenle sigara aynen bağımlılık yapıcı bir madde gibi düşünülerek bırakmak isteyenlere de ona göre gerekli tedavi yardımı yapılmalıdır^(12,15).

Elde edilen verilerle hergün sigara içenlerin bu alışkanlığı büyük oranda (%76.2) 20 yaş ve öncesinde edinmeleri ve bu yaşlarda sigara içmenin davranış olarak yerleşmesinin sık olması⁽¹⁵⁾ nedeniyle sigara karşıtı kampanyalar ve pasif içicileri koruyucu yasal önlemler için 10-20 yaş grubunun hedef kitle olarak seçilmesinin uygun olacağı kanısına varılmıştır.

Geliş Tarihi: 30.12.1993

Yayına Kabul Tarihi: 06.09.1994

KAYNAKLAR

1. Newcomb PA, Carbone PP. The health consequences of smoking: Cancer. Med Clin North Am. 1992; 76(2): 325-331.
2. McBride PE. The health consequences of smoking: Cardiovascular diseases. Med Clin North Am. 1992; 76(2): 333-353.
3. Nyboe J, Jensen G, Appleyard M. et al. Smoking and the risk of acute myocardial infarction. Am Heart J. 1991; 122(2): 438-447.
4. Sherman CB. The health consequences of smoking: Pulmoner diseases. Med Clin North Am. 1992; 76(2): 355-372.
5. Guidelines for the conduct of tobacco-smoking surveys among general population. WHO/Smo. 1983; 83: 4.
6. Akgün N, Başer E, Özsoy N. ve ark.

- İzmir'de orta öğretim öğrencileri, tıp öğrencileri ve Tıp Fakültesi öğretim üyeleri ve yardımcıları arasında sigara içimi. Spor Hekimliği Dergisi. 1983; 18(4): 147-169.
7. Sezer RE, Öztürk ŞZ, Bilgin N. ve ark. Elazığ'da görev yapan hekimlerin ve diş hekimlerinin sigara konusundaki davranışları tutumları (Ekim 1988) I. Kısım: Sigara içme ve bırakma oranları. Doğa. 1990; 14(2): 381-390.
8. Sezer RE, Öztürk ŞZ, Bilgin N, ve ark. Elazığ'da görev yapan hekimlerin ve diş hekimlerinin sigara konusundaki davranışları tutumları (Ekim 1988) II. Kısım: Tutumlar. Doğa. 1990; 14(6): 657-668.
9. Kocabaş A, Burgut R, Özdemir N, ve ark. Türkiye'nin değişik tıp fakültelerinde okuyan öğrencilerde sigara içimi ile ilgili bilgi, tutum ve inanışlar. Ed: Erkan F, Tabak L, Özkardeşler S. İstanbul Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı 1991-1992 Sempozyumları: No Tobacco. 1992: 149-164.
10. Köktürk O, Türkteş H, Sezer Ö, ve ark. Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi doktor ve hemşirelerinde sigara içme alışkanlığı. Gazi Tıp Dergisi. 1991; 2: 167-172.
11. PIAR. Sigara alışkanlıkları ve sigara ile mücadele kampanyası kamuoyu araştırması. 1988.
12. Aşut Ö. Hekim ve Sigara. (1. baskı). Türk Tabipleri Birliği Yayınları. 1993: 15-62.
13. Buechner JS, Perry DK, Scott HD, et al. Cigarette smoking behavior among Rhode Island physicians 1963-1983. Am J Public Health. 1986; 76: 285-286.
14. Sezer RE, Açıık Y, Bilgin N, ve ark. Elazığ ilinde görev yapan hemşire ve ebelerin sigara konusundaki tutum ve davranışları. Sigara Alarmı. 1992; 2:9.
15. Anı O. sigara ve İnsan: Sigara İçmenin Psikolojisi. (3. baskı) Form yayınları. 1991: 39-62.